

ULOGA ŽENE U DAOIZMU

Sažetak: Rad se bavi istraživanjem vrednosti koje definišu, ali i proističu iz uloga koje žene imaju u daoizmu. Nastoji da ukaže na nelinearno istorijsko kretanje pozicija žena u ovoj tradiciji. Društvene uloge nastoji da opiše kroz identifikaciju vrednosti u mitovima i drugim opisima boginja, besmrtnica, šamanki, monahinja i drugih žena u daoizmu. Kada su vernice u pitanju, rad iz praktičnih razloga najviše pažnje posvećuje ženama koje su živеле u daoističkim hramovima. Rad se oslanja na daoističke koncepte jin i jang, koji predstavljaju ženski i muški princip, ali i suprotne sile koje pokreću univerzum i omogućavaju njegovo postojanje. Uloga žene u daoizmu temelji se na glorifikovanju jina koje je u njemu prisutno od samih početaka.

Gljučne reči: daoizam, dao, društvena uloga, društvene vrednosti, jin

THE ROLE OF WOMEN IN DAOISM

Abstract: The paper deals with the research of the values that define, but also arise from the role that women have in Daoism. It seeks to indicate the non-linear historical movement of women's positions in this tradition. This paper aims to describe social roles through the identification of values in myths and other descriptions of goddesses, immortals, shamans, nuns and other women in Daoism. When it comes to religious women, for practical reasons, the work pays the most attention to women who lived in Daoist temples. The work relies on the Daoist concepts of yin and yang, which represent the female and male principles, but also the opposing forces that move the universe and enable its existence. The role of women in Daoism is based on the glorification of yin, which has been present from the very beginning.

Keywords: Daoism, Dao, social role, social values, yin

Uvod

Daoizam je kineska filozofsko-religijska tradicija za koju se smatra da je nastala u VI veku pre nove ere. Kao jedan od osnova za nastanak daoizma poslužio je šamanizam, a utemeljiteljskim spisom smatra se *Dao de đing* (*Knjiga o daou i de, ili Klasična knjiga o daou i njegovim moćima*), koji se naziva i *Lao Ci*, čijim se autorom smatra istoimeni filozof. On je nastao u periodu Zaraćenih država, te se u literaturi često opisuje kao „melem na društvenu ranu nastalu razaranjima i ratovima” (Miller, 2017: 6).

¹ Samostalna istraživačica. Email: milica.m1.stojanovic@gmail.com

Daoizam se generalno uzima kao kontrateža konfučijanstvu, kao njegova suprotna strana novčića (Verellen, 1995: 326). Dakle, daoistička misao je nastala kao kritika postojećeg poretka i njegovog vrednosnog sistema.

Centralni koncept u daoizmu je „*dao*”. Radi se o pojmu koji korene vuče iz kineske narodne religije, a koji postoji i u drugim kineskim tradicijama (Creel, 1956: 139). Njegovo originalno značenje je „put”, ali predstavlja i „izvor svih stvari”, a kroz istoriju su se javljala i druga značenja, kao što je „metod” (Chiao, 2015: 15). Dao se opisuje kao: „nesaznatljiv, bezmeran, večan. Kao neizdiferencirana praznina, čisti duh, on je majka kosmosa; kao ne-praznina, to je sadržatelj i održavalac i, u izvesnom smislu, suština milijarde pojava koja sve prožima. Kao svrha postojanja, to je Put neba, zemlje i čoveka. Ne-biće, on je izvor bića. On je nesvestan delovanja, nema cilj, ne traži nagrade ni hvale, a ipak sve stvari dovodi do savršenstva. Poput vode, on blagošću osvaja svoj pravac” (Blöfeld, 1989: 6).

U daoizmu sve treba da bude vođeno spontanošću i sopstvenom kreativnom energijom. Centralna je misao da „sve cveta kad je prepušteno samo sebi”, pa su daoisti tradicionalno protiv društvenih zabrana i kontrole (Loy, 1997:253). Ovo je izuzetno važno i za položaj žene u daoističkom svetu.

Jin i *jang* su osnovni koncepti daoizma. Preko njih se objašnjava funkcionisanje kosmosa i svih stvari u njemu. *Jin* je „ženski princip”. On označava sve što je meko, neaktivno i tome slično. *Jang* je kosmička sila koja je otelotvorenje „muškog principa” u kosmosu i ljudskim bićima, a predstavlja sve što je čvrsto, aktivno i tome slično. Njihov međudnos najbolje je opisan u sledećem:

„*Jin* i *jang* su skup kontradikcija: ne postoji ništa u prirodnom svetu kreirano od strane *jina* i *janga*, što ne otelotvoruje ove kontradikcije. Bez *jina* i *janga* ne bi bilo prirodnih stvari, bez kontradikcija, ne bi bilo sveta” (Pušić, 1993: 3).

U daoizmu odnos *jina* i *janga* funkcionise po principima međusobnog mešanja, preplitanja, te oni, iako su suprotnosti, nisu protivnici, kao što to nisu ni muškarci i žene. *Jin* i sve vrednosti koje su sa njim, ženskim i ženstvenim povezane, često su glorifikovane. Na prvi pogled mekan i pasivan, *jina* ipak „u sebi nosi neslućene potencijalne moći” (Pušić, 2012: 115-116).

Či je važan koncept u daoizmu. Radosav Pušić ga prevodi kao: „kosmička energija, gas, vazduh, živototvorna sila, itd.” (Pušić, 2017: 25), ali i kao „dah Vasseljene” (Pušić 2017: 66), a najjednostavniji prevod je životna energija. Vrhovne vrednosti su: individualizam, fleksibilnost, fluidnost, otvorenost uma, spontan i jednostavan život. Daoisti smatraju da univerzum funkcionise kroz konstantno kretanje i promenu.

Odnos daoizma prema ženama je kompleksan istraživački problem. Bilo bi ispravnije bilo govoriti o mnoštvu transformacija daoizma kroz istoriju, ali i o mnoštvu struja unutar njega a ne o jedinstvenoj filozofsko-religijskoj tradiciji

(Creel, 1956: 140). Upravo zbog toga ovaj rad ne pretenduje da obuhvati i temeljno predstavi sve uloge koje su žene imale u svim pravcima i svim periodima tokom istorije daoizma, već da ponudi opšti uvid u to koje su uloge dozvoljene ženama od strane daoističkog društva.

Uloge koje žena u jednom društvu može zauzimati u sebi sadrže njegove vrednosti usmerene ka ženi. Odnos jednog društva prema ženama uvek je refleksija sistema vrednosti koji kroji i koga kroji društvo. Uloge žena kroz istoriju su se menjale zajedno sa samim daoizmom i sa odnosom koji on prema vladajućim strukturama moći ima.

Žene o kojima će biti reči su vernice (najčešće monahinje, pustinjakinje), žene u mitovima, boginje, besmrtnice.

Žene kao božanske učiteljice

Uloga žena sagledana kroz lik božanske učiteljice bila je prisutna kroz čitavu daoističku istoriju. Zahvaljujući daoističkom shvatanju da su žene po svojoj prirodi bliže *daou*, te da već unapred poseduju osobine, veštine i znanja koje treba negovati kako bi se živelo u skladu sa njim, one su bile i mudre učiteljice koje svojim savetima pomažu ljudima da dostignu besmrtnost. Radi se o periodu daoističke istorije kada nema velikih razlika među polovima u mogućnosti da se dostigne besmrtnost. Žene koje su se uzdigle na nivo božanskih učiteljica su nazivane „usavršene žene“ (eng. *perfected women*) i bile su paralela takvim muškarcima (Deseux, Kohn, 2003: 14).

Žene kao šamanke

Daoistička misao bar delimično se razvijala i pod uticajem šamanizma i narodnih religija antičke Kine. O značaju šamanke za društvo govori sledeće: „Kao posrednik između svetova bogova, demona, duhova i ljudi, šaman je bio ne samo tumač, već i onaj ko je omogućavao razgovor, sporazumevanje, saznavanje” (Pušić, 2017: 91).

Smatralo se da šamani i šamanke imaju magične moći, da mogu putovati do zvezda, direktno komunicirati sa čitavim živim i neživim svetom. Mogli su da umiruju duhove predaka, duhove prirode i sve potencijalne zle duhove koji su mogli naneti zlo zajednici. Šamanke su korišćenjem tajnih znanja mogle da zaštite čitavu zajednicu, unesu harmoniju i sigurnost u život zajednice koji je bio pod stalnom pretnjom haosa i nebezbednosti. Šamanka je u antičkom periodu bila jedna od najvažnijih osoba u zajednici. Verovalo se da u njenom telu stanuju magijske moći, da ona nije obično ljudsko biće, da ima sposobnost da umilostivi božanske sile, da može doneti veliku sreću ili nesreću zajednici. Pored poštovanja, šamanka je budila i dozu straha. U antičko doba, većina šamana na prostoru

današnje Kine bile su žene, a karakter *ling*, koji se koristio u značenju „šamanka”, značio je i božansko, oduhovljeno (Pušić, 2017: 93).

Pored magijskih moći, šamanka je morala da poseduje širok spektar znanja o ljudskoj anatomiji, o biljkama i njihovim lekovitim svojstvima. Žene su ovu ulogu obavljale vekovima, ali situacija je počela da se menja usled namere vladara da vlast dodatno osiguraju potčinjavanjem osobe koja se nalazi na ovakvoj funkciji. U razdoblju od 800. do 300. godine stare ere, pozicija šamanke se polako menjala ka brojčanoj nadmoći muških šamana, iako su po prirodi šamanskog poziva ovu ulogu do tad obavljale žene (Pušić, 2017: 94). Carski dvor davao je prednost muškim šamanima, očekujući da pokažu veću poslušnost od šamanke (Pušić, 2017: 94).

Pušić raščlanjuje delove piktografa *si*, i zaključuje da se može pretpostaviti da su muškarci šamani bili „oni koji su 'gledajući šamanke' učili da postanu šamani” (Pušić, 2017: 94). Kako su u periodu o kome govorimo društva na ovoj teritoriji već bila dovoljno ugrožena sukobima i napadima, bilo je neophodno osigurati vladavinu i od unutrašnjih nemira i previranja, a kao najbolji način za to bilo je preuzimanje kontrole nad religijskim životom. Kako Pušić navodi:

„Ulazak u stanje ekstaze i religiozni zanos masa, u nemirnim vremenima, sve više su se videli kao potencijalna opasnost za poredak” (Pušić, 2017: 94).

Takav kolektivni naboj energije ljudima pruža osećaj povezanosti sa onostranim i božanskim. Za vladare koji nastoje da uspostave čvrstu društvenu kontrolu nad svojim „podanicima”, on predstavlja krajnje nepredvidivu i neprijatnu situaciju. Iskustvo božanskog u sopstvenom telu moglo bi i probuditi ili potvrditi u „malom” čoveku osećaj da su sva ljudska bića jednaka pred tim božanskim i onostranim, što bi poništilo legitimnost postojanja vladara. Ipak, istovremeno sa sve većim njihovim insistiranjem na muškim šamanima, u narodu je popularnost šamanke rasla (Pušić, 2017: 95). Na kraju je vladarska struja preovladala, pa šamani u daljem toku istorije predstavljaju otelotvorenje vladarskog autoriteta. Učestvovanje u ritualno-ceremonijalnim aktivnostima, umesto da nastavi da otvara novi prostor duhovne slobode, postaje samo obaveza (Pušić, 2017: 95). Lično iskustvo božanskog se potiskuje u drugi plan ili potpuno briše, dok se zadržava kohezivni potencijal religijske prakse i on se koristi za efikasnije vladanje.

Žene u daoističkim hramovima

Daoistkinje su imale puno pravo da osnivaju svoje manastire. One su tokom velikog dela daoističke istorije činile značajan deo populacije vernika i monaha. Od osnivanja prvih daoističkih manastira u VI veku nove ere, žene su uzimale aktivnu ulogu u manastirskom životu. One su imale i ulogu religijskih vođa, upraviteljki manastira i organizatorke života koji je u njima bujao.

Žene su imale i ulogu podučavateljki, a smatra se da su u periodu srednjeg veka imale jednaku mogućnost za napredovanje u daoističkim institucijama, da su mogle steći podjednaku političku moć kao muškarci, kao i da su neretko bile na čelu manastira (Despeux, Kohn, 2003: 109). Bile su tretirane bez upadljive diskriminacije, u duhu daoističke misaone tradicije bila je glorifikacija žena i njihove uloge u svetu. U daoističkim hramovima muškarci i žene su „kao tragači za *daom* tretirani ravnopravno” (Meizhu, 2006: 35). Nivo slobode koji su ove žene mogle da dostignu bio je obojen slobodom izražavanja sopstvene ličnosti kroz odeću, interakciju sa ljudima, poeziju koju su pisale, ples i slobodno raspolaganje svojim vremenom (Despeux, Kohn, 2003: 122).

Tokom perioda vladavine dinastije Tang (618-907), sve više žena je ulazilo u svete redove. Prema jednom zapisu, bilo je 550 ženskih hramova od ukupno 1687 daoističkih institucija (Despeux, Kohn, 2003: 17). Žene su mogle da dođu na isti položaj kao i muškarci, prolazile su kroz iste ceremonije. Radi se o periodu vertikalne otvorenosti daoističkih institucija i umova za žene. Hramovi su bili otvoreni za javnost, a daoistkinje su bile poznate po svojoj druželjubivosti i širokim krugovima prijatelja (Liu, 2011: 56). Njihov ulazak u hramove u velikom broju slučajeva istovremeno je predstavljao izlazak u javnu sferu.

U ovom periodu žene dobijaju i zvanične dokumente da su daoističke sveštenice. U daoističkim hramovima živele su pripadnice svih društvenih slojeva - od siromašnih žena do plemkinja i princeza. Nisu postojala ograničenja ni kada su u pitanju godine i bračni status, a među njima je bilo i žena koje su bivše konkubine, za koje se čini da su daoistički hramovi bili sigurna mesta. Neke žene su u daoističkim hramovima tražile besmrtnost, priliku za obrazovanje i kultivisanje svoje ličnosti, mogućnost totalnog posvećivanja veri, a neke – utočište ili šansu da promene svoj život. Rečima Liu:

„Za mnoge žene daoistički hramovi nisu bili samo trenutna utočišta, već mesta na kojima su mogle da započnu život iznova i promene svoj identitet” (Liu, 2011: 285).

U vreme vladavine dinastije Tang, daoizam je promovisan, državno je sponzorirana izgradnja hramova, a ovo je period u kome je daoistička literatura doživela uspon. Radi se o periodu finansijskog i društvenog procvata, kome je daoizam doprineo svojim idejama koje su širile toleranciju i kosmopolitizam. Žene su predstavljene kao osobe na istaknutim pozicijama, posvećene daoizmu, spiritualno kompetentne, pominje se i njihova saradnja sa muškarcima bez odnosa koji podrazumeva kategorije superiornog i inferiornog (Despeux, Kohn, 2003: 19).

Mnoge daoističke sveštenice su svoje živote posvećivale dobiti zajednice. Društvo je imalo veliku dobrobit od toga što su one privatnu sferu zamenile javnom. Daoistkinje koje su postajale monahinje uvek su najpre sebe odvajale od privatne sfere – svoje primarne ili sekundarne porodice – da bi se, u velikom broju

slučajeva, kasnije vraćale u javnu društvenu sferu kroz služenje širem društvu. Služenje društvu više nije obaveza ili dužnost žene (za razliku od društveno nametnutog služenja porodici), već izraz slobodne volje i unutrašnje potrebe. Despeux i Kohn u svojoj knjizi navode kako su daoistkinje u odnosu na druge ljude definisane samo sekundarno, kroz službu društvu. Primarno su okrenute unutrašnjem, sopstvenom univerzumu, što im daje dozu nezavisnosti i slobode, budući da su „spoljašnju poslušnost zamenile unutrašnjom determinacijom” (Despeux, Kohn, 2003: 252).

Jedna od ključnih stvari koje je daoizam davao ženama je prostor i sloboda za kultivaciju sopstvenog duha, intelekta, talenata, ukratko - prostor i sloboda da u svom životu budu aktivne učesnice, umesto osoba osuđenih na slepu poslušnost članovima svoje porodice. Moglo bi se reći da „život žene po meri nje same” predstavlja srž feminističke ideje. Daoistkinje su ove ideje proživljavale u praksi. Žene koje su bile odbačene od šireg društva često su utočište pronalazile u daoizmu i njegovim hramovima. Žene za koje bi se moglo reći da su bile pretnja duboko patrijarhalnom konfucijanskom poretku, mogle su da postanu osnivačice daoističkih hramova, sveštenice, isceliteljke, šamanke i da daju veliki doprinos razvoju daoizma kroz pisanje poezije, koja je često smatrana smernicama za praktikovanje daoizma, a ne umetničkom formom (Liu, 2011: 289).

Daoističke boginje i besmrtnice

Jedna od najznačajnijih boginja u daoizmu je Kraljica Majka Zapada (Xiwang mu). Radi se o božanskoj predstavnici *jina*, koja vlada svim besmrtnicima, a koja na trenutke dolazi u zemaljski, smrtni svet i deli svoje tajne (Despeux, Kohn, 2003: 25). Pomenute uloge bitne su za funkcionisanje čitavog sveta, a njihovo obavljanje zahteva izuzetnu snagu, odgovornost, znanje. Poštovana u najvećoj meri između XII i III veka pre nove ere, ona predstavlja „savršeno otelotvorenje kosmičke snage *jina*“ i vrši ulogu osnaživanja žena u svim sferama života (Despeux, Kohn, 2003: 25). Ona je oličavala mudru ženu punu znanja, koja to znanje rado deli, koja donosi odluke i upravlja nebeskom palatom, ženu koja je gospodarica svog tela, svoje ličnosti i seksualnosti.

Često je pominjana uloga ove boginje kao zaštitnice žena koje su bile odbačene od šireg društva – prostitutki, kurtizana, udovica, i slično. Despeux i Kohn govore o strahu od revolucionarnog potencijala njenog kulta (Despeux, Kohn, 2003: 42). Napuštanje verovanja u njega mogao bi biti posledica toga što je percipiran kao opasan za društveni poredak.

Kraljica majka Zapada je boginja koja se često pojavljuje u liku zmaja i simboliše snagu, moć, otelotvorenu vezu neba i zemlje. Ona je po važnosti jednaka sa samim *daom*, odnosno, njegovom personifikacijom, Najvišim Bogom Laom (Despeux, Kohn, 2003: 46).

Boginja besmrtnosti predstavlja kreaciju, kosmičku besmrtnost, laku komunikaciju sa drugim svetom (Despeux, Kohn, 2003: 28). Ona kontroliše sve sudbine, ali je ujedno i dostupna za pomoć i podršku običnim vernicima, poput brižne majke (Despeux, Kohn, 2003: 28).

Tokom kasnog srednjeg veka, na prelazu iz devetog u deseti vek, otpočinje štovanje Metalne Majke Univerzuma, koja reprezentuje kraljicu majku i koja je još jasnija predstavnica čiste moći *jina* (Despeux, Kohn, 2003: 37). Već samo njeno rođenje je kosmičko – nastala je od samog *daoa* i sadrži esenciju samog *jina*. Smatra se da ima svoje pomoćnice, žene koje vrše ulogu učiteljice ljudima, koje su visokoobrazovane, pišu poeziju i predstavljaju simbol moćne i sveznajuće prirode kosmosa, kao i veliki rezervoar njegove „dubinske i skrivene snage, koja se u posebnim prilikama prenosi na ljude” (Despeux, Kohn, 2003: 35).

Besmrtnice su u daoizmu obične žene koje su svojom posvećenošću *daou* sebi osigurale večni život. Kako Livia Kohn u svom tekstu „Večni život u daoističkom misticizmu” (“Eternal life in daoist mysticism”) navodi, „postati besmrtan znači oplemeniti svoje telo do mere u kojoj je ono lagano toliko da sadrži samo *či*” (Kohn, 1990: 623). Postati besmrtan u daoizmu bi značilo: biti u toj meri harmonizovan sa kosmosom da su život i smrt jedna celina. Život na zemlji je trebalo da bude jako dug život u zdravlju i dobrobiti, koji se u jednom trenutku spaja sa *daom*.

Verovalo se da su osobe koje su sudbinski predodređene da jednog dana krenu put besmrtnosti od početka života, a nekad još u majčinoj utrobi. One su bile obdarene magičnim moćima, njihova moć nema granicu. Žene koje su dostigle besmrtnost prikazane su kao otelotvorenje nadljudske moći kosmosa. Predstavljale su uzor daoistkinjama, sliku o tome šta jedna žena može postići.

Daoističke žene u mitovima

Mitovi su važan pokazatelj vrednosti kojima se oslikavaju žene. U njih su utkane vladajuće vrednosti u jednoj religiji ili društvu, ali oni ponekad i utemeljuju nove vrednosti.

Misteriozna žena, odnosno „Misteriozna žena devet nebesa koja ubija zlo i štiti pravdu” najčešće je predstavljana žena u daoističkim mitovima. Kao vrhovna zaštitnica države, ona sprečava da demonske sile naude zajednici. Predstavljena je kao ratnica koja se nalazi na čelu vojske božanskih žena koje ratuju protiv zlih duhova. Njena najvažnija supermoć je nevidljivost (Peng, 2018: 56). Bila je prikazivana i kao boginja plodnosti, ali i kao boginja božanskog znanja (Peng, 2018: 98).

U jednom mitu, dve žene (božanska žena i smrtnica) pomažu transformaciju demona u božanske ratnike. Ključne žene su Misteriozna žena i kurtizana Li Shishi, a ovaj mit ukazuje na „snagu *jina* nad silom *janga*” (Peng, 2018: 92).

Ovo nije usamljen slučaj naglašavanja snage *jina* i njenog stavljanja iznad *janga*. Naprotiv, u samom *Dao de đing-u* preovladava glorifikovanje *jina* u odnosu sa *jangom*, stalnim isticanjem snage mekoće i slabosti (Chuan Xu, 2003: 54). Takva podela ide toliko daleko, da Roger Ames kaže: kada ne bi bilo nezamislivo da se *jin* i *jang* razdvoje, čovek bi rekao da je *jin* simbol daoizma, a *jang* simbol konfučijanstva (Ames, 1981: 23). Nakon 17. veka, žene su u mitovima često predstavljane kao ratnice koje ostvaruju istorijsku pravdu. Peng navodi da su one u mitovima preispitivale političku moć, te se radi o subverzivnim glasovima (Peng, 2018: 115).

Lu Mei-niang je još jedna junakinja mita, osoba izuzetnog zanatskog umeća i izvanrednih vrlina duha. Opisuje se kao mudra, lukava i oštromna, apostrofira se njen pesnički talenat. Prema zapisima, kada se posvetila praćenju dao, nije jela ništa tokom nekoliko godina, a nakon što je prešla u sferu besmrtnih, mogla je biti viđena dok lebdi na ljubičastom oblaku (Schafer, 1979: 36).

Boginje su u mitovima uglavnom bile predstavnice seksualnosti ili ratnice. Neke boginje bile bi zaboravljene i po nekoliko vekova, da bi zatim ponovo postale popularne kao heroine i zaštitinice. Mitovi i božanstva su često u službi potvrđivanja društvenih vrednosti, a kultura sećanja na jednu boginju biće negovana u trenucima kada su vrednosti koje ona može da otelotvori trenutno vladajuće. Ona je pamćena ukoliko je korisna za trenutni poredak, budući da je „prošlost sredstvo vladanja, jer priče utvrđuju autoritete i stvaraju socijalni smisao” (Kuljić, 2006: 7).

Zaključak

Uloge koje pripadnici jedne grupe u društvu mogu da obavljaju, koje im ono dozvoljava, zabranjuje ili nameće, predstavljaju društvene granice njihovog života. Daoizam u svojim spisima propagira vrednosti koje ne dozvoljavaju vlast ljudskog bića nad drugim bićem, zbog čega se vrlo često povezuje sa anarhizmom. Daoistički stihovi pružaju kritiku društva zasnovanom na nejednakostima, pozivaju na bojkot i neučestvovanje u društvu izgrađenom na njima. Sem kritike, on daje i rešenje - jednostavan, spontan život posvećen mudrosti koja je lišena volje za vladanjem drugima. Kao filozofski pravac koji društvo shvata nominalistički - kao zbir pojedinaca - daoizam želi da promeni društvo osobu po osobu.

Među osobama čije je živote tokom svoje duge istorije menjao, nesumnjivo su bile i žene. Menjajući njihove živote, okrećući njihove perspektive od spolja ka unutra, a istovremeno od privatne ka javnoj sferi, od služenja ukućanima ka služenju društvu, čini se da je daoizam ostvario feministički san - žene su u njemu bile posmatrane kao kompleksna ljudska bića. Darovao im je prostore slobode u kojima su mogle da se posvete obrazovanju, poeziji, umetnosti, sopstvenom duhovnom razvoju. Daoizam im je iznova potvrđivao ljudskost i pravo da o svojoj sudbini odlučuju same.

Ni muškarci ni žene nisu zatvoreni u tradicionalne kategorije muškosti i ženskosti, već su one mnogo fluidnije, bez njihovog preplitanja ne postoji ljudsko biće, niti sam univerzum.

U telu i seksualnosti presecaju se svi stubovi daoističkog ginofilnog društva - egalitarizam, odbacivanje volje za moć, odbacivanje sopstvenog ega, odbacivanje pojednostavljivanja prilikom objašnjavanja funkcionisanja tela i kosmosa, shvatanja tela kao posude u kojoj se mešaju kosmičke sile, shvatanja tela kao potencijalne manifestacije daoa, shvatanje seksualnosti kao nečega što treba da bude u službi ljudske dobrobiti, shvatanje tela kao mikrokosmosa, shvatanje *jina* i *janga* kao sveprožimajućih kosmičkih sila koje su međuzavisne i podjednako važne i moćne.

Žene koje su u tradicionalnom društvu osuđene na ulogu majke, ćerke, sestre i supruge, u daoizmu mogu postati monahinje, vođe kultova i manastira, pustinjakinje, šamanke, obrazovane žene, pesnikinje, besmrtnice i boginje.

Mnoštvo uloga koje su žene posedovale u mitovima govori o tome da se uloga žene u daoizmu menjala zajedno sa odnosom vlasti prema daoizmu. Daoističke nebeske žene poslužile su kao zaštitnice države i carske vlasti, metafora za njeno funkcionisanje, savetnice vladara i božanske učiteljice koje svoju mudrost daruju vladaru, na ovaj način istovremeno darujući legitimitet njegovoj vlasti. One su ponekad bile u službi borbe protiv zlih sila, a ponekad se njihova predstava mogla tumačiti i kao metafora za borbu dobra i zla u telu jedne jedine osobe.

Žene se u mitovima javljaju u širokom spektru različitih uloga, do mere u kojoj žena ima više uloga koje jedna drugoj predstavljaju suprotnost. Jedna boginja je u različitim vekovima mogla da bude otelotvorenje različitih vrednosti, budući da mitovi o prošlosti uvek imaju svrhu ostvarenja ciljeva sadašnjosti.

U daoističkoj mitologiji žene su slavljene, one se bore za korist zajednice, prikazane su kao kompleksne osobe koje poseduju najrazličitije osobine, od kojih su neke vezivane i za muževnost. Postojanjem svesti o tome da žene mogu da ispunjavaju mnoštvo različitih uloga, daoizam u svojoj javnosti dozvoljava i svest da žene imaju pravo na sopstvenu ličnost, za razliku od patrijarhalne logika po kojoj su žene homogena društvena grupa.

Literatura

- Ames, Roger T., Taoism and the Androgynous ideal, u *WOMEN IN CHINA: Current Directions in Historical Scholarship*, 1981, Vol. 8, No. 3, 21-45.
- Blofeld, Džon, *Put do besmrtnosti*, Moderna, Beograd, 1989.
- Chuan Xu, Judith, Poststructuralist Feminism and the Problem of Femininity in the 'Dao-dejing', u *Journal of Feminist Studies in Religion*, Vol. 19, No. 1 (proleće 2003), 47-64.
- Creel, H.G., What is Taoism?, u *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 76, No. 3 (Jul - Sep., 1956), 139-152.

- Despeux, Catherine i Livia, Kohn, *Women in Daoism*, Three Pines Press, Cambridge, 2003.
- Kohn, Livia, Eternal life in Taoist Mysticism, u *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 110, No. 4 (Oct-Dec, 1990), 622-640.
- Liu, Yang, *Imagery of female daoists in Tang and Song Poetry*, University of British Columbia, Vancouver, 2011.
- Peng, Liu, *The Way of Darkness and Light: Daoist Divine Women in Pre-Modern Chinese Fiction*, Columbia University, 2018.
- Loy, David R., Loving the World as Our Own Body: The Nondualist Ethics of Taoism, Buddhism and Deep Ecology, u *Worldviews*, Vol. 1, No. 3 (December 1997), 249-273.
- Kuljić, Todor, *Kultura sećanja*, Čigoja štampa, Beograd, 2006.
- Meizhu, Du, *Extraordinary women daoists in China: Past and present*, Athens, Georgia, 2006.
- Miller, Dessie, *Celebrating the feminine: Daoist connections to contemporary feminism in China*, University of San Francisco, 2017.
- Pušić, Radosav, *A concise dictionary of the Daoism of Ren Farong*, Leeds East Asia Papers, No. 20, 1993.
- Pušić, Radosav, *Dete i Voda - Priča o filozofiji stare Kine*, Čigoja štampa, Beograd, 2017.
- Pušić, Radosav, *Ptica u Suncu - Osnovi kineske civilizacije*, Čigoja štampa, Beograd, 2012.
- Schafer, Edvard H., Three divine women of South China, u *Chinese Literature: Essays, Articles, Reviews*, Vol. 1 (Jan., 1979), 31-42.
- Verellen, Franciscus, Taoism, u *The Journal of Asian Studies*, Vol. 54, No. 2 (May, 1995), 322-346, Duke University Press.